

آثار باستانی و ارزش های تاریخی

نگاهی به زبان اوستایی و تالشی

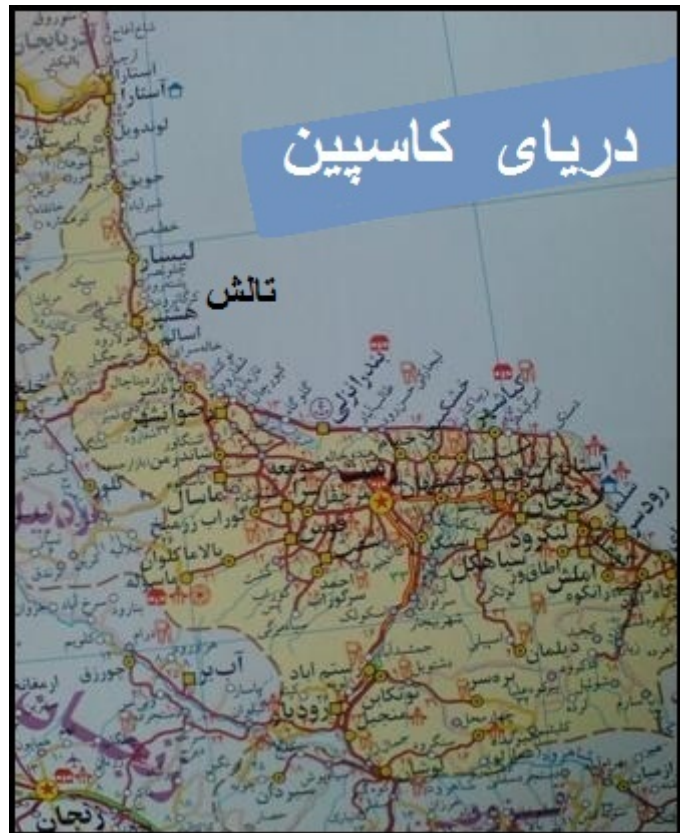
نویسنده: شمشاد امیری خراسانی

انتشار: ۱۸ آذر ۱۳۹۵ | ۱۲ دقیقه مطالعه

چکیده مقاله

نگاهی به زبان اوستایی و تالشی در این نوشتار در ابتدا نگاهی کوتاه به زبانهای اوستایی و تالشی می شود و در انتها تعدادی از واژه های اوستایی و تالشی به صورت مقایسه تطبیقی آورده می شود . زبانهای ایرانی شمال غربی : زبانها و گویشهای شمال غربی از گویشهایی گرفته شده اند که در دوره باستان در بخش شمالی و شمال غربی فلات ایران (منطقه ماد) رواج داشته اند . زبان اوستایی (زبان اوستای جدید) نیز از نظر ممیزه های اصلی به شمال غرب تعلق دارد . گویشهایی را که در دوره میانه در این بخش رایج بوده اند زیر عنوان پارت

در این نوشتار در ابتدا نگاهی کوتاه به زبانهای اوستایی و تالشی می شود و در انتها تعدادی از واژه های اوستایی و تالشی به صورت مقایسه تطبیقی آورده می شود .

زبانهای ایرانی شمال غربی :

زبانها و گویشهای شمال غربی از گویشهایی گرفته شده اند که در دوره باستان در بخش شمالی و شمال غربی فلات ایران (منطقه ماد) رواج داشته اند . زبان اوستایی (زبان اوستای جدید) نیز از نظر ممیزه های اصلی به شمال غرب تعلق دارد . گویشهایی را که در دوره میانه در این بخش رایج بوده اند زیر عنوان پارسی می آورند . بعضی از این گویشها در نوشته ها ثبت شده اند . در پایان دوره میانه گویشهای جنوب غربی کاملاً جای گویشهای شمال غربی (مادی و پارسی) را در خراسان و در ایران مرکزی گرفت . گویشهای قدیم تنها در بعضی مناطق روستایی جدا از هم باقی مانده است . با این همه در بخش غربی و شمال غربی فلات ایران ، در کردستان و آذربایجان و در سواحل دریای خزر تعداد زیادی از گویشهای ایرانی شمال غربی باقی مانده است . علیرغم اینکه از قرون گذشته (در آذربایجان ایران) زبان ترکی جای این گویشها را گرفته و در بعضی مناطق دیگر فارسی جایگزین آنها شده و بدین ترتیب منطقه رواج آنها به تدریج محدود شده ، هنوز در زمان ما تعداد قابل توجهی از زبانها و گویشهای این منطقه دنباله شاخه شمال غربی است . این زبانها و گویشها عبارت اند از کردی (با گویشهای آن) ، زازا ، تالشی (با گویشهای آن) ، تعدادی از گویشهای غرب ایران و آذربایجان ایران ، گیلکی و مازندرانی . گویشهای متعدد ایران

مرکزی و غربی و چند گویش استان فارس (سیوندی) نیز بازمانده های گویشهای ایرانی شمال غرب اند . بلوچی نیز به زبانهای ایرانی شمال غرب متعلق است . رواج آن در بلوچستان ، در فاصله زیادی از مرکز گویشهای ایرانی شمال غربی مولود مهاجرت قبایل بلوچ به جنوب شرق در یک دوره نسبتاً تازه است . (۱).

زبان اوستایی :

(کتاب) اوستا ، مواد زبانی بسیار غنی را تشکیل می دهد . با این همه مطالعه این سند بسیار مهم برای تحقیقات زبان شناختی دارای اشکالات زیادی است . اوستا مجموعه ای از کتابهای مقدس ، حاوی سرودهای مذهبی و نهادهای اقوام ایرانی زبان در دنیای باستان است . بخشهای مختلف آن در دوره ها و مناطق مختلفی و در میان قبایل و اقوام مختلف ایرانی زبان تألیف شده است . قدیمی ترین قسمت های آن (از نظر محتوا) ، یعنی سرودهایی که در ستایش خدایان طبیعت سروده شده (یشتها) ، احتمالاً در هزاره دوم ق.م سروده شده اند . (۲).

پیش از این در خصوص زبان اوستا اختلاف داشتند . برخی آن را از مشرق و برخی دیگر از شمال غربی ایران تصور می کردند . از قدیم به واسطه موجود بودن خطوط میخی هخامنشیان و مقایسه آنها با زبان اوستا ثابت بود که زبان مقدس متعلق به جنوب غربی ایران نمی باشد . در این اواخر به واسطه خطوطی که در تورفان (وادی تورفان Turfan در ناحیه کوهستانی تیانشان Tian-shan در شمال شرقی ترکستان چین واقع است . قسمتی از کتاب شاپورگان مانی که غالباً مورخین عرب و ایرانی از آن اسم برده اند « شابرکان » در وادی مذکور پیدا شد) ، پیدا شد یقین گردید که زبان اوستا با زبان سُغدوختُن و یا مشرق ایران تفاوت کلی دارد . بنابراین امروز شکی نماند از آنکه زبان اوستا متعلق به مغرب ایران باشد . (۳).

تالشان و زبان تالشی :

استرابو دانشمند شناخته یونانی که کتاب خود را در جغرافی در دو هزار سال پیش نوشته ، در گفتگو کردن از ((ماد آتورپاتی)) که خواستش آذربایجان کنونی است ایلهای کوه نشین آنجا را بدینسان نام می برد : گُرتیان ، آماردان ، تاپوران ، کادوسیان . از این چهار ایل سه تای نخست شناخته می باشد و از هر کدام کم و بیش آگاهی در میان می باشد . لیکن از کادوسان یا کادوسیان که به نوشته همان دانشمندان تیره ای بزرگ و نیرومند و نامدار می بوده اند ، نام و نشانی دیده نمی شود . (۴).

گیرشمن در تاریخ ایران می نویسد : داریوش دوم (۴۲۴-۴۰۵ ق.م) در اواخر عمر رهبری نبرد با کادوسی ها cadusiens را بر عهده گرفت و اندکی بعد هم مُرد و تاج سلطنت را برای پسر ارشدش اردشیر دوم بر جای نهاد . (بین اردشیر دوم ۴۰۵-۳۵۹ ق.م نیز با کادوسیان جنگی در می گیرد که نتیجه خاصی ندارد .) اردشیر سوم (۳۵۹-۳۳۸ ق.م) با قاطعیت هر چه تمام تر ، کادوسی ها را سرکوب کرد و قیام ساتراپ ها را فرو نشاند . (۵).

این بی گفتگو است که نشیمن کادوسیان در کوهستان شمال شرقی آذربایجان ، در آنجا می بوده که اکنون نشیمن تالشان است . می باید گفت : نه کادوسیان از میان رفته اند و نه تالشان از جایی دیگر به جای ایشان آمده اند . این تالشان فرزندان و بازماندگان همان کادوسان می باشند و نام ((تالش)) دیگر شده از نام ((کادوس)) می باشد . (۶).

زبان تالشی در داخل گروه شمال غربی زبانهای ایرانی از ویژگی مشخصی ، بخصوص از لحاظ لغات برخوردار است که اولین کسانی را که به این زبان علاقه مند شده اند به تعجب انداخته است . هر چند که خانیکوف برعکس این زبان را « لهجه ای ... کاملاً همان لهجه گیلکی » می داند ! در حقیقت زبان تالشی زبانی واسطه ای بین گیلکی و تاتی

می باشد که به تاتی نزدیکتر است و زبان تاتی گُور به آسانی توسط تالشهای شاندرمن و بالعکس یاد گرفته می شود . (۷).

تالشی در جمهوری آذربایجان ، در دشت لنکران و مناطق کوهستانی غرب آن رواج دارد . خارج از مرزهای اتحاد شوروی (سابق) ، تالشی در مناطقی در شمال غربی ایران ، در ساحل دریای خزر و در مرز ایران و شوروی (سابق) نیز رایج است . عده تالشی زبانان در ۱۹۷۶ در حدود ۲۲۰۰۰۰ تن بوده که ۱۵۰۰۰۰ تن از آنان در اتحاد شوروی (سابق) ساکن بوده اند . تالشی دنباله یکی از گویشهای ایرانی شمال غربی است که در ادوار گذشته در آذربایجان رواج داشته اند . دوبیتی هایی که در منطقه اردبیل به دست آمده اند و به قرن دهم . ه / شانزدهم . م ، تعلق دارند به یکی از این گویشها سروده شده اند . تحلیل این دوبیتی ها (توسط ب.و. میلر) نشان داده است که گویش اردبیلی در قرن دهم / شانزدهم دارای ویژگیهایی است که آن را به تالشی کنونی بسیار نزدیک می کند . (۸).

به جز ترکی آذری ، بقیه زبان ها و لهجه های منطقه از خانواده زبانهای ایرانی شمال غربی می باشد . در مناطق کوهستانی دامنه مرطوب ، در بخش غربی به تالشی و در بخش شرقی به گالشی تکلم می شود . ولی در مواردی قضیه غامض تر است ، مثلاً علاوه بر کوهستان ، در دشت ساحلی نیز گویش (زبان) تالشی از رضوانشهر به بعد رواج کامل دارد ولی در شمال کرگانرود ترکی آذری رفته رفته جای آن را گرفته است . گرایش به زبان ترکی در منطقه تالش که سال به سال بر شدت آن افزوده می شود یکی از ویژگی های اصلی موقعیت زبانی در این بخش شمالی استان گیلان است . (۹).

مقایسه تطبیقی واژه هایی از زبانهای اوستایی و تالشی :

۱- آن ، آن سو ، آنجا : اوستایی : آوا - ava / تالشی آستارا : آوا - ava ، آيو - ayo / تالشی رضوانشهر : آور - avar ، اگنی - / ageny

۲- من : اوستایی : ازم - azem / تالشی آستارا : آز - az / تالشی رضوانشهر : آز - az

۳- چشم : اوستایی : آش - aš ، چشمان - čašman ، دائمن - daēman / تالشی آستارا : چش - čaš / تالشی رضوانشهر : چش - čaš

۴- ما : اوستایی : آهمه - ahma / تالشی آستارا : آمه - ama / تالشی رضوانشهر : آمه - ama

۵- بیهوده ، بی ارزش : اوستایی : آذر - ādara / تالشی آستارا : هَذره - hadara / تالشی رضوانشهر : ددار - dadār /

۶- چربی : اوستایی : آزوئی - āzutay ، پیوه - pivah / تالشی آستارا : پی - pi / تالشی رضوانشهر : اوزینه - uzyna /

۷- گاو نر : اوستایی : اوخشن - uxšan / تالشی آستارا : وشن - vešan / تالشی رضوانشهر : وشن - vešan

۸- کارد ، چاقو : اوستایی : کارته - kareta / تالشی آستارا : گرده - korda / تالشی رضوانشهر : کارده - kārda

۹- چشمه : اوستایی : خان - xan ، خان نی - xanny / تالش آستارا : هونی - huni / تالشی رضوانشهر : خونی - xony /

۱۰- شب : اوستایی : خشب - xšap / تالشی آستارا : شو - šav / تالشی رضوانشهر : šav

۱۱- خشنود ، خوش آمدن ، خوش : اوستایی : خشناو - xšnav / تالشی آستارا : خَش - xaš / تالشی رضوانشهر : خَش - xaš

- ۱۲- تخم : اوستایی : تَوخمان - taoxman / تالشی آستارا : توم - tum / تالشی رضوانشهر : نوم - tom /
- ۱۳- تازش ، هجوم ، یورش : اوستایی : دَرش - dereš / تالشی آستارا : دَرز - dareze / تالشی رضوانشهر : -
- ۱۴- به پختگی رساندن ، به حد بلوغ آوردن ، کامل ساختن : اوستایی : سرْاش - sraoš / تالشی آستارا : سِرَه ف - seraf = کلفت - سالم / تالشی رضوانشهر : سره ف - seraf = به معنای گوسفند سالم و جوان آمده /
- ۱۵- پختن : اوستایی : پاچه - pača / تالشی آستارا : پاته - pātē / تالشی رضوانشهر : پته - patē /
- ۱۶- پُل : اوستایی : پِرَتَو - peretav / تالشی آستارا : پَرَد - pard / تالشی رضوانشهر : پَرَد - pard /
- ۱۷- بُرنا شده ، بالغ : اوستایی : پِرِنَایَو - perenāyav / تالشی آستارا : پورنه - porna = به گوساله یک ساله می گویند که دیگر شیر نمی خورد / تالشی رضوانشهر : پارنه - pārna = به گوساله یک ساله می گویند /
- ۱۸- پسر : اوستایی : پوسره - pusra / تالشی آستارا : زوئه - zoa / تالشی رضوانشهر : زوئه - zoa /
- ۱۹- برادر : اوستایی : براتَر - brātar / تالشی آستارا : بوئه - bua / تالشی رضوانشهر : برا - berā /
- ۲۰- ابرو - اوستایی : بروات - bervat / تالشی آستارا : باو - bav / تالشی رضوانشهر : بره - bera /
- ۲۱- تند ، سریع : اوستایی : رَو - rava / تالشی آستارا : رَو - rav / تالشی رضوانشهر : -
- ۲۲- پهن ، کود حیوانی : اوستایی : سَیریه - sairya / تالشی آستارا : سِل - sēl / تالشی رضوانشهر : سل - sel /
- ۲۳- سرخ ، قرمز : اوستایی : سوخره - suxra / تالشی آستارا : سِه - sē / تالشی رضوانشهر : سر - ser /
- ۲۴- بودن ، هستن : اوستایی : ستی - stay / تالشی آستارا : هِستَه - hēste / تالشی رضوانشهر : هسته - hēsta /
- ۲۵- چکه کردن ، چکیدن : اوستایی : سرسک - srask / تالشی آستارا : سِلَه - sela / تالشی رضوانشهر : چله - čela /
- ۲۶- زاییدن ، زاده شدن : اوستایی : زَن - zan / تالشی آستارا : زَنَدِه - zande / تالشی رضوانشهر : -
- ۲۷- دانستن ، دانش داشتن : اوستایی : زن - zan / تالشی آستارا : زَنِ پِه - zenīye / تالشی رضوانشهر : زونسته - zonestē / -
- ۲۸- شادکام ، خشنود : اوستایی : شا - šā / تالشی آستارا : شو - šo / تالشی رضوانشهر : شار - šār /
- ۲۹- خشک : اوستایی : هیشکو - hiškav / تالشی آستارا : هِشک - hešk / تالشی رضوانشهر : -
- ۳۰- زن : اوستایی : گِنا - genā / تالشی آستارا : ژَن - žēn / تالشی رضوانشهر : ژَن - žēn /

منابع :

- (۱)- زبانهای ایرانی ، یوسف . م. ارانسکی ، ترجمه : دکتر علی اشرف صادقی ، انتشارات سخن ، چاپ اول ، ۱۳۷۸ ، ص ۱۶۳ - ۱۶۴
- (۲)- همان - ص ۵۰
- (۳)- اوستا (گاتها) ، ابراهیم پورداوود ، انتشارات پارمیس ، چاپ اول ، ۱۳۸۹ ، ص ۵۸
- (۴)- زبان پاک ، آذری زبان باستان ، نام شهرها و دیه های ایران ؛ سید احمد کسروی تبریزی ، انتشارات فردوس ، چاپ دوم ، تهران ، ۱۳۷۹ ، ص ۲۲۱ - ۲۲۴
- (۵)- تاریخ ایران ، از آغاز تا اسلام ، رومن گیرشمن ، ترجمه : محمود بهفروزی ، نشر جامی ، چاپ چهارم ، ۱۳۸۸ ،

ص ۱۹۰ - ۱۹۴

(۶)- زبان پاک ، کسروی ، ص ۲۲۵ - ۲۲۶

(۷)- تالش ، منطقه ای قومی در شمال ایران ، مارسل بازن ، ترجمه : دکتر محمد امین فرشچیان ، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی ، ۱۳۶۷ ، جلد دوم ، ص ۴۱۴ - ۴۱۵

(۸)- زبانهای ایرانی ، ص ۱۳۹ - ۱۴۰

(۹)- گیلان و آذربایجان شرقی ، مارسل بازن ، کریستیان برمبرژه ، با همکاری اصغر عسگری خانقاه و اصغر کریمی ، ترجمه : مظفر امین فرشچیان ، انتشارات توس ، ۱۳۶۵ ، ص ۲۰ - ۲۱

(۱۰)- رهیافتی به گاهان زرتشت و متن های نو اوستایی ، هانس رایشلت ، گزارش : جلیل دوستخواه ، انتشارات ققنوس ، چاپ اول ، ۱۳۸۳ ، ص ۵۱۴ - ۷۱۳ - واژه های اوستایی از این منبع .

(۱۱)- فرهنگ تاتی و تالشی ، علی عبدلی ، انتشارات دهخدا ، چاپ اول ، ۱۳۶۳ ، صفحات مختلف . واژه های تالشی رضوانشهر از این منبع //.. (واژه های تالشی آستارا از نویسندگان مقاله می باشد .)

گردآورنده : ضیاء طرقدار

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «نگاهی به زبان اوستایی و تالشی»، پارسیان دژ، ۱۳۹۵.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<http://parsijandej.ir/articles/1875/pdf/نگاهی-به-زبان-اوستایی-و-تالشی.pdf>

آخرین ویرایش مقاله: ۱۲ مرداد ۱۴۰۵